

Prvi prevodi *Ferdidurke*

Ferdidurke (*Ferdydurke*, 1937), prvi roman poljskog pisca Witolda Gombrowiča (Witold Gombrowicz), avangardna je i groteskna priča koja prati peripetije piščevog alter ega, tridesetogodišnjeg protagonistu Juzja (Józio), kojeg otima vremešni, „anahroni” pedagog i nekadašnji profesor Pimko i upisuje ga u šesti razred (ondašnje) gimnazije. U školi Juzjo pohađa časove staromodnih profesora i provodi odmore sa učenicima podeljenim u dva suprotstavljena tabora, a oni ga biraju da im bude sudija. Sve vreme nasilno biva podvrgnut različitim metodama „pravljena guze” i „pravljena njuške”.¹ Pimko ga takođe, ne bi li mu umanjio šanse za bekstvo, smešta u kuću bračnog para Mladinića s ćerkom Zutom, takođe gimnazijalkom, u koju se Juzjo zaljubljuje. U toj savremenoj porodici Juzjovo se podetinjavanje produbljuje ne samo pritiskom izvana, već i iznutra jer je – tako zaljubljen – pozeleo da bude mlađi i moderniji kako bi se mogao približiti Zuti. Uspeva, međutim, da se oslobodi i da sa drugom iz razreda, Mjentusom (Miętus), ode na selo, na plemićko imanje svoje tetke. Tamo ga čekaju razni izazovi: Mjentus se ne uklapa u plemićki način života i bratimi se s poslugom, rođaka Zosja se zaljubljuje u Juzja; Juzjo na kraju i sam shvata da bega od njuške nema do – u drugu njušku.² Osim različitim mestima radnje, ova tri segmenta *Ferdidurke* dodatno su odeljena dvama umetnutim pasażima, koji čine nefabularni deo romana: *Detinjasti Filidor* i *Detinjasti Filibert* i prateći im uvodi, suvoparniji i filozofskiji tekstovi, smisaono zaokružuju problematiku forme – nemogućnost oslobađanja od forme, muku onoga što se naziva prelaznim formama, odnosno sve ono što u nastavku fabule simbolizuje neprestano variranje ključnih pojmova romana: *guze* i *njuške*. Dok *guza* i *njuška*, kao okoštale i čoveku nametnute forme, preovladavaju u fabularnoj ravni romana i boje svojim značenjem grotesku, za *Predgovore u Filidora* i *Filiberta* tipična je upotreba reči *forma*.

U svom eseju, inicijalno naslovljenom *Teškoće razumevanja* (*Difficulties of understanding*, 1954), Hana Arent (Hannah Arendt) razumevanje tumači kao „čudan po-duhvat”:

¹ Vidi: Jović, Jelena; Ćulum, Ana. 2021. Malić, Radnović, *Ferdidurke*. *Benešić i drugi: zagrebački polonistički doprinosi*. Ur. Kozina, Filip; Čilić, Đurđica. FF Press. Zagreb. str. 165-168

² Gombrowicz, Witold. 1965. *Ferdydurke*. Mladost. Zagreb. str. 230

Moguće je da ono, na kraju, samo artikuliše i potvrđuje slutnje preliminar-nog razumevanja, koje je uvek, svesno ili nesvesno, neposredno uključeno u delovanje. Razumevanje neće zazirati od tog kružnog procesa, već će, naprotiv, biti svesno da bi ga drukčiji rezultati udaljili od delovanja, čija je ono druga strana, i da ti rezultati, uostalom, ne bi mogli biti istiniti. Niti će proces razumevanja izbegavati taj krug koji logičari nazivaju „začarani”; u tome čak ima nečeg što liči na filozofiju, u kojoj se velike misli uvek kreću ukруг, uprežući ljudski duh u beskrajni dijalog između njega samog i suštine svega što jeste.³

Čin razumevanja ključan je za čin prevođenja. Ono, s jedne strane, iziskuje razumevanje izvornog teksta, u čitavom njegovom društvenom, kulturnom i književno-istorijskom kontekstu; s druge pak, jezik na koji se prevodi uslovljava ga i uobličava svojim formalnim – morfo-sintaksičkim i leksičkim – sredstvima. Sve to čini i razumevanje izvornika, a samim tim i prevođenje, veoma apstraktnim poljem. Drugi ključni pojam za prevodilački čin jeste upravo pojam forme. Književni prevod je, s jedne strane određena – jezička, umetnička – forma, kao što je to i original. Prevođenje književnog dela podrazumeva stoga stvaranje nove književne forme, u okviru drugog – sličnog koliko i različitog – književno-jezičkog i uopšte kulturnog sistema. Obe ove kategorije – i razumevanje i forma – od suštinskog su značaja kako za samo prevođenje, tako i za stvaralaštvo i biografiju Vitolda Gombroviča.

Gombrovičeva biografija jednako je živopisna, katkad čak groteskna koliko i njegova dela. Plemićkog porekla, britkog uma i jezika, visoko obrazovan i sklon provokacijama, voleo je živu razmenu misli i dominaciju u svakom dijalogu. Odmalena je ispoljavao sklonost ka nižoj sferi. Draža mu je i interesantnija bila posluga, doživljavao ju je kao lepšu i sposobniju spram plemstva, kojem je sam pripadao. Više su ga privlačile fleksibilne forme dvorišnog života spram krutih, salonskih, koje su mu bile odbojne. Davao je prednost mladosti i neformiranosti spram okoštale starosti. Uviđao je grotesknost vlastite situacije, svega onoga što se od njega očekivalo: da se napokon odredi, bilo kao pisac, bilo kao kockar, pa makar i ženskaroš (posve nalik Juzju u *Ferdidurke*), dok se on uporno od toga branio i pokušavao da pobegne, da bi tek pretkraj života prihvatio *formu* pisca.

I Gombrovič i Arent su učestvovali u javnom prostoru i bili veoma slični po tome kako ga percipiraju i kakvu poziciju u njemu zauzimaju: oboje su, umnogome sopstvenim izborom, a delimično sticajem okolnosti, pripadali mislećoj i delajućoj „opoziciji”. Oboje su napustili zemlje iz kojih potiču: Gombrovič, još uvek nepriznat, i apolitičan, sluteći da teme koje su ga zaokupljale u svetlu izbijanja rata ne bi mogle

³ Arent, Hana. 2023. Razumevanje i politika. *Mišljenje i delanje u mračnim vremenima*. Pešćanik. Beograd. str. 53-54

da dođu do izražaja; Arent, budući Jevrejkom, beži 1933. godine iz Nemačke u Francusku.

Hana Arent svoju teoriju o razumevanju nije razvijala za potrebe prevođenja, međutim, zaključci do kojih je došla jesu univerzalni i primenljivi i u ovoj oblasti. Razumevanje je za Arent proizvod mišljenja, onoga putem kojeg se oblikuju stavovi, koji pak potom određuju delanje. Razumevanje i delanje zaokružuju njen koncept odgovornog društvenog ponašanja kao premise sprečavanja totalitarnog zla. I Arent i Gombrovič znali su da je upravo razumevanje osnova svakog diskursa. Bili su savremenici: Arent, politička teoretičarka s nemačkog i engleskog govornog područja, nastojala je da razume totalitarizam i korene zla; Gombrovič, književnik s poljskog, francuskog i španskog govornog područja, koji se od politike u celosti otvoreno ograđivao, nastojao je, nailazeći na otpor i nerazumevanje među kritičarima pre svega, pa i samim čitaocima – da se njega razume.

Gombroviču se razumevanje nametnulo kao suštinsko pitanje kada je njegova debitantska knjiga, zbirka desetak grotesknih priča *Uspomene iz puberteta* (*Pamiętnik z okresu dojrzewania*, 1933) ocenjena kao nezrela, i to iz pera najvećeg tadašnjeg autoriteta poljskih književnih krugova, Julijuša Kadena-Bandrovskog (Juliusz Kaden-Bandrowski). Takav sled događaja izravna je naveo Gombroviča da napiše *Ferdidurke*, svoj prvi roman:

Znao sam šta treba da napišem. Da branim samog sebe! Da se borim za sebe! To novo delo je trebalo meni da služi, meni lično. I to je trebalo da bude garancija novog uporišta u stvarnosti. Jer ta uopštena, objektivna stvarnost, mislio sam – u stvari je nikakva. Prava stvarnost je sopstvena, privatna. [...] neka moje delo postane ono što sam ja.⁴

A koliko je to „ja” za njega bilo važno, jasno se i nedvosmisleno videlo u prvom tomu *Dnevnika*, u kom je umesto uvoda pisalo samo:

Ponedeljak: ja

Utorak: ja

Sreda: ja

Četvrtak: ja.⁵

Odmah po njegovom izdanju objavljuje i propratni članak pod naslovom *Da se izbegne nesporazum* (*Aby uniknąć nieporozumienia*, 1937). Već je u samom njegovom naslovu, sročenom u želji da se „spreči dezorijentisanost kritike”⁶ pred ovim

⁴ Gombrovič, Witold. 2020. *Testament. Razgovori sa Dominikom de Ruom*. Dereta. Beograd. str. 27

⁵ Gombrovič, Witold. 1985. *Dnevnik I*. Prosveta. Beograd. str. 33

⁶ Gombrowicz, Witold. *Aby uniknąć nieporozumienia*. <http://hamlet.edu.pl/gombrowicz-nieporozumienia> (pristupljeno 18.05.2024.)

romanom, „napisanim na način prilično udaljen od normalne književnosti”⁷ stavljen akcenat na razumevanje. Gombrovič u tom tekstu ističe, štaviše, da je glavna tema *Ferdidurke* upravo forma, da epoha u kojoj je roman napisan donosi sa sobom silovite promene i ubrzani razvoj uzrokujući pucanje ustaljenih formi, te da čoveka tada, više nego ikada, ugrožava niža sfera – sfera mračnih i neukroćenih instinkta, sfera u kojoj preovladavaju nezreli sadržaji uvlačeći nas u ponovni pubertet.⁸ Mnogo kasnije, u poznijoj svojoj dobi ali i već ozbiljno bolestan, Gombrovič je u *Razgovorima sa Dominikom de Ruom* (*Rozmowy z Dominique de Roux*, 1969) istakao da je forma glavna tema celokupnog njegovog opusa – od priča, preko drama i romana, do dnevnika.⁹ Njegov odnos prema formi, predstavljen u romanu *Ferdidurke*, ponajbolje je pak opisao Bruno Šulc (Bruno Schulz), istakavši da je Gombrovič pokazao kako su zrele i jasne forme naše duhovne egzistencije pre *pium desiderium*, da žive u nama pre kao večita intencija nego kao realnost. Šulc instinktivno oseća da je Gombrovičev podvig upravo u tome što se nije libio da prihvati tu ravan, tu nižu sferu, kao ispravni arhe-ljudski domen stvarnog čoveka, nazvavši ga „menadžerom nezrelosti”: „Do sada je čovek video samog sebe kroz prizmu završene i dovršene forme [...] nije primećivao da je u svojoj stvarnosti večito nedovršen, ošljaren, skrpljen i neodređen”.¹⁰

O svojoj je filozofiji najbolje posvedočio sam autor, obrazloživši – u intervjuu sa samim sobom – tezu da je bio strukturalista pre svih.¹¹ Da bi definisao formu, Gombrovič se služi rečima-pojmovima *zrelost* i *nezrelost*, te *niža sfera*, *guza* i *njuška*; zrele forme obitavaju, pri tom, u višoj sferi, dok se nezrele forme kreću u nižoj sferi. Neprestana njegova borba protiv krutih formi, našla je, između ostalog, odjeka u provokativnom tekstu *Protiv pesnika* (*Przeciw poetom*, 1951), gde se surovo obračunava s višom sferom kojoj poezija pripada, zamerajući joj savršenstvo stila nauštrb sadržaja.

Za razliku od *Uspomena iz puberteta*, *Ferdidurke* kritika ocenjuje uglavnom pozitivno. Već pomenuta, Šulcova, ističe svu genijalnost i inovativnost književnog postupka, kao i hrabrost i samosvesnost, koje je Gombrovič morao da razvije ne bi li takve ideje iznedrio. Osim Šulca, pohvalnu recenziju napisao je i čuveni kritičar Artur Sandauer. Šulcova recenzija izazvala je, međutim, svojim žarkim zagovorništvom burnu reakciju Stanislava Pjaseckog (Stanisław Piasecki), osnivača desničarskog časopisa *Prosto z mostu*, koji je smatrao da je Gombrovič primitivnim sredstvima omdijao publiku, iako je bez sumnje talentovan, ali i dalje drugorazredni pisac, optuživši

⁷ Isto.

⁸ Isto.

⁹ Gombrovič, Witold. 2020. *Testament. Razgovori sa Dominikom de Ruom*. Dereta. Beograd. str. 132

¹⁰ Šulc, Bruno. *Ferdidurke*. Gradac. 148-149. str. 56-60

¹¹ Gombrowicz, Witold. 1973. Byłem pierwszym strukturalistą. Wywiad z samym sobą. *Kultura* Nr 7/310 Nr 8/311. Paryż. str. 165-171

ga usput da stremljivo ka popularnosti.¹² Govoreći o odnosima likova u *Ferdidurke*, Zdravko Malić ističe njen tipično egzistencijalistički karakter: „odnos prema drugome određuje granice slobode, odnosno ropstva, [...] Tu je čovjek uvijek u društvu drugoga čovjeka (geĝba – njuška) ili u društvu sebe ranijega (pupa – guza), nikad sam, nikad istovjetan sa samim sobom, nikad slobodan”. Malić Gombrovičevu potrebu neprestanog komuniciranja s okolinom, neophodnost fizičke prisutnosti drugog čoveka naziva nesavladivom, gotovo patološkom. Tačno su to osećanja kojima su zasićene *Ferdidurke*: „Jer čovjek je u najdubljoj zavisnosti o svom odrazu u duši drugoga čovjeka, pa makar ta duša bila i kretenska”.¹³

Comité de traducción

Prevod na španski jezik romana *Ferdidurke* prvi je prevod ovog, ali i drugih Gombrovičevih dela na neki strani jezik. Njegovom nastanku prethodio je čitav splet okolnosti, počev od toga kako se poljski pisac obreo u španskom govornom području. U varšavskoj kafani Zodijak sreo je pisca Ćeslava Straševića (Czesław Straszewicz), koji mu je preneo da je pozvan na prvu plovidbu transatlantika „Boleslav Hrabri” kako bi o tom putovanju kasnije nešto napisao za novine. Gombrovič je i sam poŝeleo da se nađe u toj ulozi, a Strašević je odmah pomislio kako bi put udvoje bio prijatniji.¹⁴ Isplovio je 1939. godine, iz Gdinje ka Buenos Ajresu, u posljednjem času dobivši vizu, u napetoj atmosferi, tik pred izbivanje Drugog svetskog rata. Brod se 20. avgusta ukotvio u južnoameričkoj luci i trebalo je da ostane tamo dve nedelje, dok posada izvrši pripreme za povratak i dok putnici obave intervjuje, turističke obilaske i prijeme. Ispostavilo se, međutim, nakon samo tri dana, da povratak u Poljsku nije moguć usled previranja na političkoj sceni, te je kapetan „Hrabrog” doneo odluku da sledeća stanica bude London. Uzevši svoje kofere i napustivši brod kada je već isplivljavao, Gombrovič u posljednjem trenutku odlučuje da Varšava pod bombama nije mesto za njega. Taj trenutak pamtio je kao najtragičniji u svom životu.

Od trenutka kada je kročio na argentinsko tlo do izlaska španskog prevoda *Ferdidurke* proći će osam uzbudljivih godina ispunjenih Gombrovičevim pokušajima da se probije na knjiŝevno-umetničkoj sceni, siromaštvom, bolestima i avanturama, koje je delimično saŝeo u svom drugom po redu, poluautobiografskom romanu *Transatlantik*. U Buenos Ajresu vodio je život posve drukčiji od onoga na koji je navikao u rodnoj Poljskoj. Rat u Evropi ga je istrĝao iz krugova knjiŝevne elite, gde je već bio pisac u usponu, i bacio ga u Latinsku Ameriku, koja je u to vreme bila otvorena

¹² Piasecki, Stanisław. 1938. Czarowanie gałŝkŝ w zębach. *Prosto z mostu*. Rok IV nr 7 (173). Warszawa. str. 1

¹³ Gombrowicz, Witold. 1965. *Ferdydurke*. str. 8

¹⁴ Suchanów, Klementyna. 2017. *Gombrowicz. Ja, geniusz*. Wydawnictwo Czarne. Wołowiec. str. 351

samo za pariske uticaje; kao poljskom piscu, ulaz na velika vrata književnosti bio mu je samim tim zatvoren. Kretao se po salonima, pisao feljtone, uspostavljao kontakte, organizovao književne večeri, dobijao pozitivne komentare, ali uglavnom od entuzijasta, dok su najvažnija imena iz kulturnog, umetničkog i književnog sveta tadašnje Argentine, poput Horhea Luisa Borhesa (Jorge Luis Borges), ostajala za njegov lik i delo nezainteresovana. S druge strane, situacija u kojoj je bio prinuđen da zarađuje za puko preživljavanje, često čak morajući da pozajmljuje novac, nije pogodovala njegovoj stvaralačkoj inspiraciji. Odlučio je stoga da se lokalnoj publici predstavi upravo romanom *Ferdidurke*. Odluka da ga prevede na španski jezik nije ipak bila motivisana željom za slavom i priznanjem, ključnu ulogu odigrao je novac, iako nije sebe smatrao profesionalnim piscem¹⁵ – želeo je da mu dela budu glavni, ako ne i jedini izvor prihoda.

Štampanje prevoda *Ferdidurke* 1947. godine, u maloj izdavačkoj kući Argos, plod je šestomesečnog poduhvata pod patronatom slikarke Cecilije Benedit de Benedeti (Cecilia Benedit de Benedetti). U uvodu ovog izdanja Gombrovič navodi:

Ovaj prevod sam napravio ja i samo izdaleka podseća na original. Jezik *Ferdidurke* pričinjava prevodiocu velike teškoće. Dovoljno ne vladam španskim, niti postoji špansko-poljski rečnik. U tim uslovima moj zadatak je podjednako težak i nejasan. Ostvaren je samo zahvaljujući plemenitoj i uspešnoj pomoći brojnih sinova kontinenta, koji su se sažalili nad paralizom jezika sirotog stranca. Pod predvodništvom Virhilija Pinjere [...] osnovan je komitet prevodilaca u čiji sastav su ušli Luis Senturion, Adolfo de Obieta, Umberto Rodrigues Tomeu, Alehandro Rusovič, itd... Radujem se što je *Ferdidurke* nastala na španskom baš na taj način, a ne u tužnim prostorijama proizvođača knjiga!¹⁶

Gombrovič je, dakle, *Ferdidurke* na španski prevodio sam, a prevedeni tekst iznio je pred taj prevodilački komitet u kafani Rex, gde je inače provodio mnogo slobodnog vremena ručajući, večerajući ili igrajući šah, u društvu uglavnom mladih umetnika. Istakavši u *Uvodu* da ne vlada dovoljno španskim jezikom, doveo je u zabludu mnoge komentatore ovog prevoda: njegov je španski bio veoma dobar, što je posvedočio, između ostalih,¹⁷ Alehandro Rusovič, ali je Gombrovič u svoj svojoj

¹⁵ Gombrowicz, Witold. 1972. Pisarz i pieniądze. *Kultura*. Nr 7/298 Nr 8/299. Paryż. str. 49-53

¹⁶ Gombrovič, Vitold. *Uvod u Ferdidurke*. Gombrovič. *Ferdidurke*. *Ferdidurkizam*. Izbor i prevod Biserka Rajčić. Vidici. Beograd. 1987. str. 8. Imena koja se pojavljuju u citatu, a razlikuju se od transkripcije: Virgilio Piñera, Luis Centurión, Humberto Rodríguez Tomeu, Alejandro Russovich.

¹⁷ Da je Gombrovičev španski bio solidan dokazuje i Daniel Balderston, koji je u biblioteci Univerziteta u Prinstonu proučavao mašinpis i beleške na marginama, pisane tečnim jezikom, vid.: Balderston, Daniel. 2015. *Rex café*, Buenos Aires. 1947. *The Polish review* vol. 60 No 2.

neskromnosti ozbiljno pristupio zadatku ne zanemariivši činjenicu da je neophodno oko izvornog govornika, te ih je obezbedio dvadesetak pari.

Rad bez rečnika svakako je bio otežan, no druge su mu prilike išle u prilog. Kao autor i dela i prevoda, nije imao nedoumica po pitanju interpretacije i mogao je sebi da dopusti veću prevodilačku slobodu nego prevodilac koji prevodi tuđe delo. To je i učinio. Ovo nipošto ne znači da je prevodio proizvoljno: brojne izmene koje je uneo u prevod rezultat su ne samo ograničenja koja jezik-cilj postavlja, nego i odluke autora-prevodioca da sam tekst oslobodi izrazito poljskih tema ne bi li se što više približio stranom čitaocu. Nije se ustručavao od izbacivanja čitavih rečenica – pasusa čak, uopšte skraćivanja i menjanja teksta, nadoknađujući te nedostatke dodacima koji u originalnom tekstu ne postoje. Prvo poglavlje je, po rečima Božene Zaboklicke,¹⁸ pretrpelo najviše štete, dok je od drugog poglavlja i nadalje primetna sve veća doslednost. Zaboklicka takođe ističe autorovu nameru da prepravi i poboljša izvornik – nastao deset godina ranije – iznova napisavši na španskom tri četvrtine teksta četvrtog poglavlja. Ono se potom našlo i u drugom poljskom izdanju *Ferdidurke*,¹⁹ iz 1957. godine – zauvek menjajući originalni roman, ali i svedočeći o Gombrovičevoj veri u argentinski prevod. Pa ipak, uprkos pozitivnim kritikama i entuzijazmu poprilično širokog kruga Gombrovičevih sledbenika, koji su širili reč o *Ferdidurke* na svakom koraku, ovaj roman-prevod je prošao nezapaženo, donevši Gombroviču još jedan novčani fijasko.

Brone

Bez obzira na to što se prvo špansko izdanje *Ferdidurke* slabo prodavalo, Gombrovič je dobio ogromnu potvrdu njenog potencijala za svetsku recepciju od članova prevodilačkog komiteta, čije oduševljenje ga je čak iznenadilo, a zatim i od pozitivnih recenzija koje su štampane po njenom izdanju. Čim su se strasti smirile Gombrovič je sabrao utiske i napravio strategiju za dalji proboj koristeći već stečena iskustva. Jasno je bilo da je latinoamerička književna publika u to vreme bila podložna uticajima koji su dolazili iz Pariza, a da je bila zatvorena za sve što im se nametalo iz manjih kulturnih centara, stoga je naredni logičan korak bio da se *Ferdidurke* izda u Francuskoj.

¹⁸ Zaboklicka, Božena. 2013. Gombrowicz po hiszpańsku, czyli rywalizacja z przekładem autorskim. *Gombrowicz i okolice*. (red.) Dominika Świtkowska, Tomasz Tyczyński. Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, Muzeum Witolda Gombrowicza we Wsoli. str. 84

¹⁹ Po prevodu *Ferdidurke* na španski jezik Gombrovič dobija ponudu da izda *Ferdidurke* drugi put u Poljskoj. Pripremajući ovo izdanje uneo je dosta izmena u odnosu na originalni tekst potaknut rešenjima koja je primenio u prevodu *Ferdidurke* na španski jezik. Detaljan spisak izmena priredio je Vlodimjež Bolecki u kritičkom izdanju. Gombrowicz, Witold. 2007. *Ferdydurke*. oprac. W. Bolecki, *Pisma zebrane*, wyd. krytyczne pod red. W. Boleckiego, J. Jarzębskiego, Z. Łapińskiego, t. 2, Wydawnictwo Literackie. Kraków.

Španski prevod poslao je velikom francuskom izdavaču Galimaru (Gallimard), koji ga nije prihvatio. Tada je počela borba za francusko izdanje, koja će trajati osam dugih godina. Kako mu godinama nije polazilo za rukom da španski prevod romana nametne francuskim izdavačima, morao je delo na kraju prevesti na francuski. Za tu svrhu pronašao je i angažovao Rolana Martina, francuskog novinara, koji je boravio u Buenos Ajresu. Prevođenje *Ferdidurke* na francuski trajalo je tri puta duže nego prevođenje na španski, čitavih godinu i po dana. Martinu je, kako poljski nije znao, španski prevod služio kao originalni tekst, a Gombrovič je, kako kaže Martin,²⁰ proveravao i ispravljao svaku rečenicu. Prevod su potpisali zajedno pod pseudonimom Brone, i 1958. godine, konačno ga štampa pariski Žilijar (Julliard).

Najveća podrška Gombroviču u ovoj dugotrajnoj borbi za francusko izdanje *Ferdidurke* bio je njegov prijatelj Konstanti Kot Jelenjski (Konstanty Kot Jeleński). Jelenjski je živio u Parizu i bio veoma uticajan. Savetovao je Gombroviča i bio posrednik kada se radilo o svim najvažnijim pitanjima koja su se ticala izdanja, od potpisivanja ugovora sa izdavačem, predlaganja izmena samog prevedenog teksta do pisanja predgovora i promocije knjige uključujući naručivanje recenzija u svim glavnim novinama i časopisima, slanje primeraka onim najbitnijim intelektualcima, piscima i recenzentima ne samo u Francuskoj, već i u Nemačkoj i Americi.

Ukazivanju knjige prethodila je izuzetno obimna korespondencija između autora, posrednika Jelenjskog i izdavača. Gombrovič se takođe dopisivao direktno sa izdavačem i urednikom kao i sa Jelenjskim, a najveći deo te prepiske je sačuvan i kasnije objavljen u tomovima *Varia* i *Walka o sławę* koji dokumentuju sve detalje procesa koji je *Ferdidurke* prešla dok se najzad nije našla na policama knjižara i u rukama čitalaca.

Otud je poznat i otpor koji je francuska strana, uključena u ovaj poduhvat, pružila povodom prevoda reči-ključa *pupa*.²¹ *Pupa* se u romanu pominje mnogo i često i uvek u istom obliku, međutim, Gombrovič je u španskom i francuskom prevodu koristio reč *culo/cule* od koje je pravio razne deminutive i izvedenice, na šta su Jelenjski i francusko izdavaštvo negativno reagovali insistirajući na tome da bi trebalo odabrati odgovarajući ekvivalent i držati se njega sve vreme, što je Gombrovič odbio objašnjavajući da je prilikom španskog prevoda primenio istu taktiku i da je ona dala dobre rezultate. Na ponovni zahtev da se za *pupu* koristi samo jedna i uvek ista reč u

²⁰ Martin, Roland. Tłumaczenie Ferdydurke. *Gombrowicz w Argentynie. Świadectwa i dokumenty 1939–1963*. Red. Rita Gombrowicz. przeł. Z. Chądzyńska, A. Husarska. 2004. Wydawnictwo Literackie. Kraków. str. 117

²¹ Gombrowicz, Witold. 1998. *Walka o sławę. Korespondencja, cz. II*. str. 26 (list Gombrowicza do Jeleńskiego z 14 VIII 1958). Wydawnictwo Literackie, układ, przedmowy J. Jarzębski, przypisy T. Podoska, M. Nycz, J. Jarzębski, tłum. listów z jęz. franc. I. Kania, Kraków.

prevodu Gombrovič je objasnio da različite varijante nadomeštaju u određenoj meri smanjenu dinamiku jezika (morao je žrtvovati neologizme, arhaizme i igre reči) i da uopšte ne smetaju te da su, naprotiv, dopadljive.²²

Iz istih izvora saznajemo i epizodu iz već završne faze projekta koja se odnosi na predgovor Jelenjskog.²³ Gombrovič je bio izričito protiv štampanja predgovora, smatrao da lektira kao što je *Ferdidurke* mora da se predstavi publici na drugačiji način od svih ostalih knjiga, što bi iziskivalo izbacivanje predgovora kao tipičnog i neizostavnog elementa u industriji štampanja knjiga. Kako se to odvijalo u poslednji čas, tenzija kod Gombroviča je veoma porasla i bio je rezigniran time što je predgovor ipak štampan. Ubrzo se izvinjavao i promenio mišljenje kad su do njega došle vesti o veoma dobrom prijemu predgovora. Iako Gombrovič nije imao sumnji da ga je Jelenjski sročio najbolje moguće, njegova vizija osvajanja publike kosila se sa tim. Želeo je da publici pristupi na novi način, jer se predstavljao delom koje je bilo nevakadašnje i nije se uklapalo u konvencije i poredak literarnog sveta.²⁴

Pošto se istorija argentinskog prevoda ponovila, a tačnije francuska *Ferdidurke* se veoma loše prodavala, uprkos dobrim kritikama i zdušnim nastojanjima Jelenjskog da je što bolje promoviše, Gombrovič je, ne odustajući od nalaženja načina da joj pribavi čitaoce, tražio od izdavača da mu obezbedi reklame u novinama, i pokušao da iskoristi francusko izdanje prevoda svog trećeg romana *Pornografija* u svrhu promovisanja *Ferdidurke*, tako što je u njenom predgovoru uputio na *Ferdidurke* kao na svoj glavni roman, iz koga vuku korene sva ostala njegova dela.²⁵

Za razliku od poljske i argentinske, francuska *Ferdidurke* nije imala takozvane ferdidurkiste, svoje autentične pristalice i sledbenike, apostole kako ih je još zvao Gombrovič. U Poljskoj i Argentini oni su bili važan deo promotivne mašinerije, koju je Gombrovič osnovao. Pavel Rodak²⁶ za to krivi isključivo činjenicu da Gombrovič fizički nije bio prisutan u Francuskoj.

Pored toga što prvo izdanje prvog prevoda na francuski nije piscu u to vreme donelo očekivanu i željenu čitalačku masu, odigralo je ono presudnu ulogu za svetsku recepciju romana jer su prevodi na ostale svetske jezike – nemački 1960. godine, engleski (u Britaniji i Americi) 1961. godine, italijanski 1961. godine, holandski 1962. godine, nastali upravo na osnovu njega, tačnije nisu prevedeni direktno sa poljskog.

²² Isto. str. 26

²³ Isto. str. 30

²⁴ Rodak, Paweł. 2013. Wielka bitwa paryska. *Przestrzenie Teorii* 20. Adam Mickiewicz University Press. Poznań. str. 135

²⁵ Isto.

²⁶ Usp.: Rodak, Paweł. 2013. Wielka bitwa paryska. *Przestrzenie Teorii* 20. Adam Mickiewicz University Press. Poznań. str. 127-143

Oba autorska prevoda, na španski i na francuski, detaljno su analizirani u kritičkom izdanju *Ferdidurke* Vlodimježa Boleckog²⁷ (Włodzimierz Bolecki).

Zdravko Malić

Već 1965. godine, samo nekoliko godina po izlasku prevoda na velike svetske jezike pojavljuje se i prevod *Ferdidurke* na srpsko-hrvatski. Zdravko Malić je bio hrvatski pesnik, prevodilac, osnivač zagrebačke polonistike, prvi gombrovičolog, rođen 1933. godine u Bosni i Hercegovini. Odrastao je u Sarajevu, ali je prinuđen da napusti Bosnu pošto mu je školovanje bilo zabranjeno zbog montiranog političkog procesa. Tada prelazi u Zagreb gde završava gimnaziju i počinje studije jugoslavistike i rusistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Godine 1956. i 1957. boravi u Strasburu (Strasbourg) studirajući francusku književnost, a naredne godine prelazi u Poljsku, u Varšavu, a posle i u Krakov, gde se posvećuje izučavanju polonistike. Po povratku u Hrvatsku je diplomirao, a zatim i doktorirao 1965. godine tezom *Književno djelo Witolda Gombrowicza* u sastavu koga je i gore pomenuti prevod *Ferdidurke*. Bio je zaposlen na Sveučilištu u Zagrebu od 1961. godine. Malić je vodio katedru za zapadnoslovenske jezike sve do 1997. godine, kada je iznenada preminuo. Iza sebe je ostavio bogatu bibliografiju koja obuhvata književne prevode sa ruskog i poljskog jezika, osim toga pisao je rasprave, eseje, recenzije i prikaze od kojih je veliki deo posvećen delu Witolda Gombrowicza. U enciklopedijskom pregledu povjesti poljske književnosti istaknut je rame uz rame sa Julijem Benešićem kao najuticajniji naučnik iz oblasti književno-istorijskih istraživanja potentnog naboja, čija otvorenost ka drugim kulturama čini da njegov doprinos prevazilazi okvire isključivo hrvatske književnosti i nauke o književnosti.²⁸ Dalibor Blažina pamti ga „kao žustrog čovjeka koji je u književnim i političkim diskusijama šezdesetih i sedamdesetih godina uvijek polazio od prava na vlastiti stav i koji je svojim nonkonformizmom često izazivao kontroverzne reakcije”.²⁹

Važnost disertacije Zdravka Malića, prvog gombrovičologa, uz to nekoga ko nije bio Poljak, tačnije prvog koji je napisao rad o celokupnom Gombrovičevom delu, a ne samo o pojedinačnoj knjizi, je i danas nesumnjiva. Iako nikad u celosti nije štampana, pojedina poglavlja su objavljivana u poljskim časopisima, a Malić ih je doradivao i dopunjavao za tu priliku. Počeo je hronološki od *Uspomena iz puberteta*, a zatim je prešao na *Ferdidurke*. Iscrpan deo o *Ferdidurke*, počevši od prvog segmenta

²⁷ Gombrowicz, Witold. 2006. *Ferdidurke*. Wydawnictwo Literackie. Kraków. str. 804

²⁸ Rogić Musa, Tea. 2017. Enciklopedijski pregled povjesti poljske književnosti. *Studia lexicographica*. GOD. 11 BR. 21. str. 87–111

²⁹ Blažina, Dalibor. 2004. Gombrowicz Zdravka Malića. *Književna smotra* XXXVI 132-133(2-3). str. 75-84

naslovljenog *Zaokret ka stvarnosti*, u kome detaljno obrađuje Gombrovičev egzistencijalizam, korene njegovog okretanja samome sebi – tome *ja* – koje kod Gombroviča dominira, njegovom asocijalnom, apolitičkom te individualističkom pristupu ljudskoj egzistenciji, a naročito sopstvenoj koja opet iziskuje drugog čoveka kako bi se ogledala u njemu, preko preovladavanja nestvarnih elemenata sna kroz čitavu fabulu i analize likova-lutaka – jer ih Gombrovič doživljava kao robove društvenih konvencija, do geneze nastanka romana, priča i pojedinih delova koje je Gombrovič ranije objavljivao u štampi, a kasnije oblikovao i ukomponovao u delo kakvo je prvi put štampano, i preplitanja biografskih činilaca sa fikcijom, zatim metaforike i idiomatike da bi završio sa analizom nefabularnog dela romana – *Predgovorima za Filidora i Filiberta*. Ostala poglavlja obrađuju drame, feljtone i dnevnike, a sve ovo sa naglaskom na stavljanju jednakosti između književnosti i egzistencije, što Malića razlikuje po perspektivi koja nije, kao što je to uglavnom bilo kod drugih gombrovičologa, ni sociološka ni psihološka niti stavljena u neki drugi okvir, već baš onakva kakvu Gombrovičevo delo po sebi iziskuje i onakva na kakvoj Gombrovič sam insistira.³⁰ Nažalost, prema rečima Dragice Malić, za knjigu o Gombroviču u to doba ni u Hrvatskoj ni u Poljskoj nije bilo izdavačkoga interesa, što ona tumači i delimično povučenom i nenametljivom prirodom svoga supruga, ali i političkim razlozima: „u turbulentnim vremenima u kojima smo živjeli najčešće je bio osoba koju se nije pozivalo i čije se ime nije rado viđalo objavljeno tiskom“.³¹

Malić je tvorac prvog pravog prevoda *Ferdidurke*. Ovo znači da je njegov prevod sačinjen na osnovu originalnog teksta, drugog izdanja *Ferdidurke*, dosledno, precizno, u skladu sa ondašnjim strujama teorije prevođenja, takozvanog lingvističkog prevoda, koje su težile tačnosti. Iskoristio je u ovom poduhvatu svoj pun potencijal: poznavanje obe kulture, poljske i hrvatske, a zatim i poznavanje konteksta realija koje su mu i samom kao Gombrovičevom savremeniku bile bliske, filološko obrazovanje, naučno poznavanje poljskog i hrvatskog jezika i sopstveni literarni talenat. Malićev jezik poticao je sa ijekavskog govornog područja u vreme bivše Jugoslavije, veći deo života proveo je na hrvatskom govornom području, a njegova svestranost, upućenost na druge kulture i širina duha ogledale su se i u bogatstvu njegovog jezika i uspešnom savladavanju izazova koje Gombrovičev jezik stavlja pred svakog prevodioca, što je i sam pisac prethodno konstatovao. Može se reći da je Malić imao prednost jer je prevodio na drugi slovenski jezik u odnosu na Gombroviča, koji je prevodio svoje delo na romanske jezike. To je ujedno i mač sa dve oštrice, i potrebno je razgraničiti ove bliske jezike koji neminovno lako počnu da se mešaju. Malić je tu besprekoran,

³⁰ Vidi: Malić, Zdravko. 2004. *Gombrowicziana*. Priredila Malić, Dragica. Hrvatsko filološko društvo, Biblioteka Književna smotra. Zagreb.

³¹ Malić, Dragica. Pogovor. U: Malić, Zdravko. 2004. *Gombrowicziana*. Hrvatsko filološko društvo, Biblioteka Književna smotra. Zagreb. str. 440

ne vide se tragovi poljske sintakse niti greške tipa lažni prijatelji. Morfološko-leksička bliskost poljskog i hrvatskog kao slovenskih jezika omogućili su Maliću da sačuva igre reči koje Gombrovič nije mogao adekvatno da prenese na španski ili francuski, međutim to ne umanjuje ni u kom slučaju ostvareni rezultat. Naprotiv, sitne nedoslednosti mogu se pripisati jedino prevodilačkoj slobodi. A slobodu je imao potpunu, za šta je dokaz prepiska koju je vodio sa Gombrovičem povodom objavljivanja hrvatskog prevoda *Ferdidurke*, a koja se tiče isključivo izdavačkih i formalnih tema, posebno isplate Gombrovičevih prava i komplikacija u vezi istog, potom eventualnog Gombrovičevog dolaska u Hrvatsku do koga na kraju nije došlo. Malić je prevodio i pisao doktorat uporedo, tezu je odbranio iste godine kada je zagrebačka Mladost objavila prevod na čemu mu je Gombrovič iskreno čestitao.³²

Drugi prevod na srpsko-hrvatski jezik, beogradsko izdanje iz 1981. godine, iz pera Uglješe Radnovića, samo potvrđuje kvalitet Malićevog prevoda. Velika sličnost sa Malićevim prevodom je prvo što upada u oči prilikom poređenja ova dva teksta.³³

Forma, razumevanje, prevod

Forma prožima sve u Gombrovičevom svetu. Ona je pojavni oblik kulture i umetnosti, definiše društvene odnose, te čitavu filozofiju ljudske egzistencije. Forma ulazi u sve pore Gombrovičevog bića i dela tako da je kritičarima uglavnom promicalo da obuhvate kompletnan niz aspekata te filozofije i uglavnom su je svodili na kulturni i društveni nivo. Na manjkavosti takvih kritika ukazuje Ježi Jažempski³⁴ dve godine nakon Gombrovičeve smrti sumirajući detaljno ovu okosnicu stvaralaštva poljskog autora. Ne treba zaboraviti da je Šulc takođe bio svestan širine ovog pojma kod Gombroviča iako se u svom eseju fokusirao samo na jedan njen plan.³⁵ Počevši od forme jezika, kao glavnog Gombrovičevog izraza, Jažempski objašnjava piščevo polazište stvaranja forme, putem koga se pojedinac predstavlja drugome, što dovodi do zaključka da je forma način života. Osim što pojedinac stvara formu, forma mu je konstantno nametnuta spolja. U toj napetoj atmosferi stvaranja i nametanja forme stalno dolazi do deformacije, odnosno urušavanja forme koja iziskuje novo stvaranje rezultirajući filozofijom imperativa forme. Jažempski Gombrovičevu teoriju stavlja u

³² Gombrowicz, Witold. Pisma Zdravku Maliću. *Književna smotra* XLVII 2015 176 (2). str. 13-25

³³ Vidi: Jović, Jelena; Čulum, Ana. 2019. Malić, Radnović, Ferdidurke.

³⁴ Jarzębski, Jerzy. Pojęcie „formy” u Gombrowicza. *Pamiętnik Literacki*, 62/4, 69-96; [https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4-s69-96/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4-s69-96/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4-s69-96.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4-s69-96/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4-s69-96.pdf) (pristupljeno 10.09.2024.)

³⁵ Šulc, Bruno. *Ferdidurke*. *Gradac*. 148-149. str. 56-60

filozofski kontekst navodeći mnoge sličnosti sa Kasirerovom (Cassirer) *Filozofijom simboličkih oblika*, gde nam nije dostupno ništa sem odraza Kosmosa u našoj svesti, ali nam to takođe omogućava da „stalno budemo kod kuće” bez obzira na to gde se nalazimo. Zatim ga kontrastira sa Aristotelom koji se kreće u oblasti objektivne stvarnosti nasuprot Gombrovičevom subjektivnom svetu pojedinca. Iako definišu iste pojmove (materiju i formu), Aristotelov pojedinac poznaje formu dok se Gombrovičev pojedinac igra sa prelaznim formama. Jažemski nastavlja objašnjenjem da Gombrovič u istu ravan stavlja umetnika i ostale ljude kada se radi o stvaranju forme, potom esej završava elaboratom Gombrovičevog pogleda na književnost, okarakterisanu kao umetnost u pokretu, sačinjenu od jezičkih znakova, određenih motiva i sižea:

Svi mi neprestano težimo da sebi damo određenu formu – a u isto vreme izbegavamo objektivizujući pogled drugih. Uloga umetnika zasniva se na tome da to radi javno i ovekoveči svoje težnje u delu. Otuda je Gombrovičevo delo u osnovi „sam život“, ono je sukob u izmišljenoj stvarnosti sa najživljim i najbolnijim životnim problemima autora – a istovremeno njegov život postaje umetničko delo: kao svesna konstrukcija u kojoj pisac stalno traga za smislom i arhitektonskom koherentnošću.³⁶

Razumevanje je drugi pojam koji je bitan za Gombroviča. Njega je razradila Hana Arent u već pomenutom eseju. Arent zaključuje da je razumevanje složen proces koji nikad ne proizvodi nedvosmislene rezultate. Ta beskrajna aktivnost omogućuje nam da, u stalnoj promeni i kretanju, izlazimo na kraj sa stvarnošću, mirimo se s njom i pokušavamo da u svetu budemo kod kuće.³⁷

Prevod možemo shvatiti kao drugačiju formu originala, polazeći od toga da prevodilac mora razumeti izvorni tekst kako bi ga mogao prevesti. Valter Benjamin (Walter Benjamin) se, baveći se prevodjenjem Bodlera (Baudelaire), u pokušajima da prevaziđe sve izazove koje mu je taj zadatak postavio, duboko upustio u teoriju prevodjenja. Pojam prevoda kao forme je glavni pojam u njegovom eseju o prevodjenju pod naslovom *Prevodiočev zadatak* koji je objavljen 1923. (napisan najverovatnije nešto ranije 1921. godine). Osim forme, Benjamin koristi i pojam (ne)zrelosti, navo-

³⁶ Jarzębski, Jerzy. Pojęcie „formy” u Gombrowicza. *Pamiętnik Literacki*, 62/4, 69-96; https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4-s69-96/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4-s69-96.pdf (pristupljeno 10.09.2024.)

³⁷ Arent, Hana. 2023. Razumevanje i politika. str. 37

deći da je prevod uvek mlađi od originala, pa tako označava stadijum nastavka života dela. Za njega u prevodima život originala dostiže svoj uvek obnovljen najzreliji i najobuhvatniji stadijum razvoja.³⁸ Upravo Benjaminovim principom vodila se i Danuta Borchardt prevodeći *Ferdidurke* na engleski jezik prvi put direktno sa originala.³⁹

*

Za razliku od Gombroviča, Benjamin se ne bavi samim problemom forme, već prevod posmatra kao formu: „ako prevodi treba da dokažu srodnost jezika, treba to da urade putem što preciznijeg prenošenja forme i smisla originala.”⁴⁰ Za njega je original nepromenljiva forma od koje na drugom jeziku prevodilac stvara drugačiju formu sjedinjavanjem doslovnosti i slobode, pri čemu ta forma poseduje „intenciju na osnovu koje u tom jeziku može da se pobudi eho originala.”⁴¹ Sa druge strane, za Gombroviča je forma osnova životne filozofije i umetnosti koju ne odvajaju od samog života, jer svaka individua svojim postupcima stvara formu kao što umetnik stvara umetničko delo. Kako Gombrovič svet posmatra kroz prizmu forme, tako je i za njega prevod forma, takva da putem sjedinjavanja doslovnosti i slobode može da pobudi eho originala. Iako su njegovi prevodi *Ferdidurke* na španski i francuski po njegovim rečima veoma slobodni – usled teškoća koje mu zadaje izvorni tekst sa svim svojim neologizmima, igrama reči i grotesknim sadržajem, i teškoća koje mu zadaje jezik cilj ograničavajući mu svojim mogućnostima stvaranje takvih formi – oni su, kao autorski prevodi, nepogrešivi u pogledu smisla, s obzirom na to da sâm autor nema nikakvih nedoumica u tom domenu. Međutim, nasuprot Benjaminu, za koga je izvornik fiksna polazna tačka, Gombrovič pomera Benjaminove granice prevoda kao produženog života originala i putem stvaranja prevoda stiže potrebu da donekle menja sam autentični tekst i daje mu univerzalniji ton – dakle menja formu samog originala kao što smo ranije već pomenuli. Ovo se desilo spontano, kao nusproizvod jednog procesa čiji je plod trebalo da bude upravo produžavanje života ovog dela.

Tako je svaki prevod, slobodan, dosledan, doslovan, samo jedna od karika u lancu života dela koja vrši svoju funkciju u datom trenutku, čineći jedno od mnogih ishodišta za nova čitanja, koja se takođe menjaju kroz vreme. Ova teorija poklapa se sa Benjaminovom o prevodu kao produženom životu i savršenijem obliku originala, ona se odnosi na mislećeg pojedinca, utoliko ima kraj, naspram života dela čiji se ži-

³⁸ Benjamin, Valter. *Prevodiočev zadatak*. <https://www.scribd.com/document/384880662/241362459-Valter-Benjamin-Prevodio%C4%8DDev-Zadatak-pdf> (pristupljeno 18.05.2024.)

³⁹ Borchardt, Danuta. 2013. Przekładać trzeba ściśle, a pisać pięknie, czyli jak tłumaczyć Gombrowicza na angielski. *Gombrowicz i okolice*. Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, Muzeum Witolda Gombrowicza we Wsoli. str. 71-82

⁴⁰ Benjamin, Valter. *Prevodiočev zadatak*. <https://www.scribd.com/document/384880662/241362459-Valter-Benjamin-Prevodio%C4%8DDev-Zadatak-pdf> (pristupljeno 18.05.2024.)

⁴¹ Isto.

vot može u nedogled produžavati. Takođe je istovetna sa teorijom razumevanja koju zastupa Arent o tome da razumevanje nema kraja i zato ne može proizvesti konačne rezultate.

Svaki od njih oseća da je način povezivanja, opštenja, prepoznavanje srodnosti. Za prvog to je srodnost različitih jezika po onome što oni hoće da kažu, za drugog to je opsesija razumevanjem kritike onoga što on hoće da kaže.

Sva trojica su – Benjamin malo ispred svog vremena, Gombrović i Malić u duhu svog vremena – težila tačnom prevodu, i u većoj ili manjoj meri uspeli u tome. Za svetsku recepciju *Ferdidurke* autorski prevodi su odigrali ključnu ulogu, ali ne i Malićev prevod, bar ne u to vreme kad je nastao – recepcija Gombrovića u Hrvatskoj doživljava ekspanziju tek posle obeležavanja stogodišnjice piščevog rođenja povodom koga se štampaju novi prevodi Gombrovićevih dela i pišu popratni tekstovi koji glasnije odzvanjaju u svetlu izmenjenih društvenih i kulturnih prilika u Hrvatskoj, gde se sada stvorilo plodno tle za razumevanje ove univerzalne lektire.

Literatura

- Arent, Hana. 2023. Razumevanje i politika. *Mišljenje i delanje u mračnim vremenima*. Peščanik. Beograd
- Balderston, Daniel. 2015. Rex café, Buenos Aires, 1947. *The Polish review*. vol. 60 No 2
- Benjamin, Valter. *Prevodiočev zadatak*. <https://www.scribd.com/document/384880662/241362459-Valter-Benjamin-Prevodio%C4%8Dev-Zadatak-pdf> (pristupljeno 18.05.2024.)
- Blažina, Dalibor. 2004. Gombrowicz Zdravka Malića. *Književna smotra XXXVI* 132-133(2-3). str. 75-84
- Borchardt, Danuta. 2013. Przekładać trzeba ściśle, a pisać pięknie, czyli jak tłumaczyć Gombrowicza na angielski. *Gombrowicz i okolice*. Dominika Świtkowska, Tomasz Tyczyński (ur.). Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, Muzeum Witolda Gombrowicza we Wsoli. str. 71-82
- Gombrowicz, Witold. *Aby uniknąć nieporozumienia*. <http://hamlet.edu.pl/gombrowicz-nieporozumienia> (pristupljeno 18.05.2024.)
- Gombrowicz, Witold. 2007. *Ferdydurke*. oprac. W. Bolecki, *Pisma zebrane*, wyd. krytyczne pod red. W. Boleckiego, J. Jarzębskiego, Z. Łapińskiego, t. 2, Wydawnictwo Literackie. Kraków
- Gombrowicz, Witold. 1972. Byłem pierwszym strukturalistą. Wywiad z samym sobą. *Kultura*. Paryż. Nr 7/310 Nr 8/311. str. 165-171
- Gombrowicz, Witold. 1973. Pisarz i pieniądze. *Kultura*. Nr 7/298 Nr 8/299. Paryż. str. 49-53

- Gombrowicz, Witold. 1998. *Walka o sławę. Korespondencja, cz. II*. str. 26 (list Gombrowicza do Jeleńskiego z 14 VIII 1958). Wydawnictwo Literackie, układ, przedmowy J. Jarzębski, przypisy T. Podoska, M. Nycz, J. Jarzębski, tłum. listów z jęz. franc. I. Kania, Kraków
- Gombrowicz, Witold. Pisma Zdravku Maliću. *Književna smotra* XLVII 2015, 176 (2). str. 13-25
- Gombrovič, Vitold. 1985. *Dnevnici I*. Prosveta. Beograd
- Gombrovič, Vitold. 2020. *Testament. Razgovori sa Dominikom de Ruom*. Dereta. Beograd
- Gombrovič, Vitold. 1987. *Uvod u Ferdidurke* Gombrovič. Ferdidurke. Ferdidurkizam. Izbor i prevod Biserka Rajčić. Vidici. Beograd
- Jarzębski, Jerzy. 1971. Pojęcie „formy” u Gombrowicza. *Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej* 62/4, 69-96 https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4-s69-96/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1971-t62-n4-s69-96.pdf (pristupljeno 10.09.2024.)
- Jović, Jelena; Ćulum, Ana. 2019. Malić, Radnović, Ferdidurke. *Benešić i drugi: zagrebački polonistički doprinosi*. Ur. Kozina, Filip; Čilić, Đurđica. FF Press. Zagreb. str. 165-168
- Malić, Dragica. Pogovor. U: Malić, Zdravko. 2004. *Gombrowicziana*. Hrvatsko filološko društvo, Biblioteka Književna smotra. Zagreb
- Malić, Zdravko. 2004. *Gombrowicziana*. Priredila Malić, Dragica. Hrvatsko filološko društvo. Biblioteka Književna smotra. Zagreb
- Martin, Roland. 2004. Tłumaczenie Ferdydurke. *Gombrowicz w Argentynie. Świadcstwa i dokumenty 1939–1963*. Red. Rita Gombrowicz. Wydawnictwo Literackie. Kraków
- Rogić Musa, Tea. 2017. Encyklopedijski pregled povijesti poljske književnosti. *Studia lexicographica* GOD. 11 BR. 21. str. 87–111
- Piasecki, Stanisław. 1938. Czarowanie gałązką w zębach. *Prosto z mostu*. Rok IV nr 7 (173). str. 1. Warszawa
- Rodak, Paweł. 2013. Wielka bitwa paryska. *Przestrzenie Teorii* 20. Adam Mickiewicz University Press. Poznań. str. 127-143
- Suchanów, Klementyna. 2017. *Gombrowicz. Ja, geniusz*. Wydawnictwo Czarne. Wołowiec
- Šulc, Bruno. Ferdidurke. *Gradac*. 148-149. str. 56-60

Zaboklicka, Bożena. 2013. Gombrowicz po hiszpańsku, czyli rywalizacja z przekładem autorskim. *Gombrowicz i okolice*. Red. Dominika Świtkowska, Tomasz Tyczyński. Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, Muzeum Witolda Gombrowicza we Wsoli. str. 83-94

PIERWSZE TŁUMACZENIA *FERDYDURKE*

W artykule analizowane zostały trzy przekłady *Ferdydurke*, pierwszej powieści polskiego awangardowego pisarza Witolda Gombrowicza, w świetle akurat dla niego kluczowych zagadnień: formy i rozumienia. Formę sam Gombrowicz wysuwa jako główny temat którym zajmował się we wszystkich swoich dziełach, a jego podejście do lektury, bycia pisarzem i czytelników obejmuje porozumienie i znajdowanie wspólnego poglądu na poszczególne pojęcia poprzez rozumienie. Pierwsze dwa tłumaczenia będące tematem niniejszej pracy, hiszpańskie oraz francuskie, są tłumaczeniami autorskimi, trzecie, pierwsze prawdziwe filologiczne tłumaczenie, zostało wykonane przez Zdravko Malicia, chorwackiego polonistę, tłumacza i pisarza.

Słowa kluczowe: tłumaczenie, przekład, *Ferdydurke*, Witold Gombrowicz, Zdravko Malić

FIRST TRANSLATIONS OF *FERDYDURKE*

The article analyzes three translations of *Ferdydurke*, the first novel by the Polish avant-garde writer Witold Gombrowicz, in the light of key issues for him: form and understanding. Gombrowicz himself puts form as the main topic that he dealt with in all his works, on the other hand, his approach to reading, being a writer and to the readers includes understanding and finding a common view on individual concepts through understanding. The first two translations that are the subject of this work, Spanish and French, are the author's translations, the third, the first real philological translation, was made by Zdravko Malić, a Croatian Slavicist, translator and writer.

Keywords: translation, *Ferdydurke*, Witold Gombrowicz, Zdravko Malić